

סוף היום. אבל לתנא הן מתעשרין לשנה הבאה.

א. גואל, הן בכור והן מעשר אינם נגאלים [נפדים] ואפילו כשנפל בהם מום.

כא-ב והתניא [בניחותא]: רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון:

ב. מום, הן בכור והן מעשר קדושים קדושה גמורה אף אם יש בהם מום. תאמר בשאר קדשים שאם קדם מום קבוע להקדישן אינם קדושים אלא קדושת דמים.

מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר ומתקדש בקדושת מעשר בהמה, אף שאינו נקרב על המזבח עד יום השמיני, והרי הוא כבכור. מה בכור קדוש לפני זמנו, שהרי עם יציאתו מן הרחם הוא קדוש, אף מעשר שהוא מחוסר זמן קדוש לפני זמנו, וקרב לאהר זמנו.

ג. תמורת, הן בכור והן מעשר אין תמורתן קריבה על המזבח.

ומקשינן: אדיליף מבכור, נילף מקדשים שאין להקדישם כשהם מחוסרי זמן! (1)

ד. אכילה, הן בכור והן מעשר שנפל בהם מום נאכלים: הבכור לכהן, והמעשר לבעלים, תאמר בשאר קדשים שאינם נאכלים אלא נפדים. (2)

ומשנינן: מסתברא, מבכור הוה ליה למילף למעשר ולא מקדשים, שכן דומה מעשר לקדשים בארבעה דברים:

ומקשינן: אדרבה מקדשים הוה ליה למילף למעשר, שכן דומה המעשר להם בארבעה דברים אחרים:

תוספת דברים בזה.

עד יום הראשון לחודש השני ללידתה, והוסף עליהם חמשת חדשי הריון שלמים, הרי שנולדו הבנות בראשון לחודש השביעי ללידת האם, והן לא נתעברו עד הראשון לחודש השמיני ללידת הסבתא, וילדו את הנכדות בראשון לשנה שניה ללידת הסבתא, ואין מצטרפות הסבתא ונכדותיה למעשר בהמה. אבל רבי שמעון חלוק על אחד מאלו, ושפיר תמצא סבתא ונכדותיה מתעשרות כאחת.

1. ביארו התוספות בזבחים קיד ב ד"ה היתר: היינו דאסור להקדישם כשהם מחוסרי זמן, אבל אם הקדישם תוך זמנם קדושים, אלא דעבד איסור, דרחמנא אמר "ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה", מיום השמיני אין הא קודם לכן לא, אבל מעשר לרבי שמעון שרי להכניסו תוך זמנו לדיר להתעשר.

וביאור האיבעית אימא שנחלקו תנא קמא ורבי שמעון במחוסר זמן אם נכנס לדיר להתעשר, היינו: שבאמת גם לתנא קמא משכחת לה שיהיו הסבתא ונכדותיה בנות שנה אחת, כי אמרינן מקצת היום ככולו, אלא שהנכדות אינן נכנסות לדיר להתעשר עד יום השמיני ללידתן ואינן מצטרפות עם הסבתא, ואילו לרבי שמעון מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר. וראה עוד שם

ורבי עקיבא איגר שם ציין לכרייתא המובאת ביומא סג ב: "ירצה לקרבן אשה לה" אלו אישים [שלא יתן מהם על אש של מערכה], מנין שלא יקדישנו מחוסר זמן, תלמוד לומר "קרבן" [ומשעת הקדשו קרוי קרבן].

2. כן פירש רש"י. והתוספות הקשו על זה דבכלל "גואל" הוא, ולכן פירשו: דמשונה

מוסיפה הגמרא: וצריך להראותו לחכם, לידע אם ולד הוא, שיפטור את הבא אחריו מן הבכורה.

ותמהינן: חכם מנא ידע [מנין יודע]!?

אמר פירש רב פפא: צריך להראותו לרועה חכם.

אמר רב חסדא:

הרי אמרו: יצירת הוולד באשה ארבעים יום מהלילה ששימשה בו, והמפלת אור ארבעים יום, צריכה לישב ימי טומאה וטהרה של יולדת, אבל אם הפילה קודם לכן, הרי זה מים בעלמא.⁽³⁾ אך בעי [שאל] רב חסדא: יצירת הולד של בהמה בכמה, ונפקא מינה, שאם טינפה קודם לזה אינו ולד לפטור את הבא אחריו מן הבכורה?

אמר ליה רב פפא לאביי: וכי לאו היינו דזעירי, דאמר זעירי: אין טינוף פחות משלשים יום, וסלקא דעתיה דרב פפא לפרש, שאינו חשוב טינוף אם לא עברו שלשים יום מאז שעלה עליה זכר. הרי שיצירת הולד בבהמה היא שלשים יום?

אמר ליה אביי: ההוא דזעירי, לא לענין משך הזמן שהיה הטינוף במעי הבהמה קאמר

א. פשוט, הן מעשר בהמה והן שאר קדשים פשוטים ולא בכורים הם.

ב. זכר, הן מעשר בהמה והן שאר קדשים נוהגים אפילו שלא בזכר, תאמר בבכור שאינו נוהג אלא בזכרים.

ג. קדוש, הן מעשר והן שאר קדשים אינם קדושים מאליהם, תאמר בבכור שהוא קדוש מאליו.

ד. במתנות, הן מעשר והן שאר קדשים אינם ממתנות כהונה, תאמר בבכור שממתנות כהונה הוא.

אלא, רבי שמעון "העברה העברה" [כל אשר יעבור תחת השבט], "והעברת כל פטר רחם לה", גמיר מבכור, שאף מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר.

שנינו במשנה: סימן הוולד בבהמה דקה — טינוף:

שואלת הגמרא: היכי דמי טינוף?

אמר רב: כדאמרי רעווא [הרועים] דצלתא עצר חיותא [נעצר רחמה ונימוק העובר].

ושמואל אמר: בעבועי דדמא [פולטת אבעבועות של דם].

רש"י לומר ששיעור זה אינו לענין בכורה אלא לענין יולדת, שהרי ודאי משמעות הגמרא היא, דלגבי אשה השיעור לפטור מבכורה הוא ארבעים יום, והגמרא מסתפקת לענין בכורה בבהמה. וכן הוא מפורש ברמב"ן בהלכותיו [עמוד קלג א בנדמ"ח בתוך הדברים], וראה לשון הרמב"ם בכורות ד יד. ולא נתכוין רש"י לפרש אלא לשון "הרי אמרו" שזה נאמר גבי יולדת, ומשם נלמד לבכורה.

אכילתם משאר קדשים שנפל בהם מום ונפדו, שהן מעשר בהמה והן בכור אינם נשחטים באיטליז, ואין נמכרים באיטליז, ואין נשקלין בליטרא, ודין תורה הוא כמו שהוכיחו. וראה עוד בכתבים המיוחסים להגרי"ז שתמה על לשון רש"י.

3. נתבאר על פי רש"י. ומסתברא שאין כוונת

דהוי שלשים יום, אלא לקבל זכר אחר הטינוף הוא דאיתמר, לומר, שאין המטנפת מקבלת זכר עד שלשים יום מטינופה. (4)

איתמר:

מצינו במשנתנו דין לוקח מגוי שאם לדה לאחר שנתה הרי הוא ספק בכור, לוקח מישראל מאי?

אמר רב: הנולד ראשון ביד הלוקח — ואפילו לאחר שנתה — בכור ודאי הוא, דאם איתא דביכרה אצל המוכר אישתכוחי הוה מישתבח ליה [משתבח היה המוכר בפני הלוקח] כבהמתו שכבר ביכרה, ולא תסתכן

עוד בלידה הבאה. (5)

ושמואל אמר. אינו אלא בכור ספק, ואין להוכיח מאי אמירתו של המוכר, כי סבר לשחיטה קא בעי ליה ולא להוליד ולדות, ולא איכפת ללוקח שעדיין לא ביכרה.

ורבי יוחנן אמר: הנולד ראשון חולין ודאין הוא. ומאי טעמא? משום דאם איתא דלא ביכרה, כיון דאיכא איסורא בולד הנולד ראשון אודועי הוה מודע ליה ללוקח ומזהירו על כך, ולא היה נמנע משום שהוא סובר דלשחיטה נקנתה הבהמה.

תניא כוותיה דרבי יוחנן דאמר חולין, ממה

4. לשון הרמב"ם בכורות ד יב: כבר ביארנו בענין נדה שהולד באדם נגמר לארבעים יום ... אבל ולד בהמה לא עמדו חכמים על מנין הימים שיגמר בו, אבל אמרו שהמפלת טינוף אינה מתעברת אחריו, ולא מקבלת ולד אחר לפחות משלשים יום. וראה מהר"י קורקוס, שהרמב"ם מפרש "מקבלת" ביחס לעובר, ולמבואר שם גם רש"י לעיל כ א מפרש כן [ואינו בספרים שלפנינו].

5. א. כך הביאו התוספות בשם רש"י [וכן הוא בשיטה מקובצת], והוקשה לרש"י: למה רק בישראל אומרים שהבכור הוא ודאי משום דסמכינן על שתיקת המוכר, ואילו בגוי הבכור הוא ספק ולא סמכינן על שתיקת המוכר! וביאר רש"י: אבל בגוי, אי נמי אמר ליה הכי, אין בדבריו כלום, [ותתבאר כוונתו בהמשך ההערה באות ב].

וכתבו התוספות על דברי רש"י: ויש ללמוד מפירושו, דגוי אפילו מסיח לפי תומו אינו נאמן דלהשביח מקחו אומר כן. ביאור כוונתם לכאורה, כי לפי רש"י שיש בזה שבח מקח מה

שכבר ביכרה, שוב ממילא אי אפשר להאמין לגוי המסיח לפי תומו שביכרה כבר, כי יש לומר שנתכוין להשביח מקחו. [אך מדברי מהרי"ט אלגאזי נראה שלא הבין כן בדברי התוספות, ראה דבריו המובאים בהמשך ההערה].

ב. עיקר דברי רש"י צריכים ביאור: למה לא נסמוך על שתיקת הגוי שלא שיבח את מקחו דבודאי עדיין לא ביכרה, וכמו בישראל, ומה בכך שגוי הוא ואין בדבריו כלום!?

ובאהל משה הביא לבאר, שהגוי סובר בדעתו שלא יאמינו לו, ולכן אינו משתבח, ושוב מצא בט"ז ביורה דעה סימן שטז שפירש כן את דברי התוספות. אך כתב שם, שדוחק לומר כן שהגוי לא ישתבח בו כי לא יאמינו לו. [כוונתו, דבשלמא אם הגוי אומר איזה דבר הנוגע להלכה, בזה שפיר יש לומר, שהגויים יודעים שאין היהודים סומכים עליהם בדבר הלכה, אבל כאן היה לו לגוי לספר מעלת מקחו בפרט שאינו נוגע להלכה אלא שלא תסתכן, וכי יודע הוא שאין היהודים מאמינים לגויים כלל].

ובמהרי"ט אלגאזי [אות כט] הביא דברי התוספות וכתב להקשות בסגנון זה: התינח אם

ששנינו בחולין פג א :

לשוחטה מיד], המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי לשחוט, בתה מכרתי לשחוט, ואלו הן: ערב יום טוב האחרון של חג ...

בארבעה פרקים בשנה [שדרך ישראל לעשות סעודות, וסתם הלוקח בהמה אינו לוקח אלא

רוב הראשונים המפרשים דחיישינן למיעוט מטנפות — מלבד הרמב"ן, כמבואר בסוגיא לעיל כ א, ובהערות שם — אם כן, איך פירש רש"י דסמכינן על מה שלא נשתבח המוכר לומר שכבר ביכרה ושוב לא תסתכן, והרי ניחוש שמא טינפה ולענין בכורה נפטרה, אך אין מה להשתבח, כי עדיין אפשר תסתכן בלידה, כיון שלא היתה לידה גמורה. ואפילו לשיטת תוספות קשה, שמא אין יודע המוכר שהטינוף פוטר, ולכן לא הודיעו!?

ד. הקשה מהרי"ט אלגאזי [אות כט] בשם מהראנ"ח [חלק א סימן כב] על מה שלמדו התוספות מדברי רש"י שגוי המסיח לפי תומו ואומר בשעת המכר שכבר ביכרה, דאינו נאמן משום דלהשביח מקחו נתכוין: היאך תולים טעמא דלא מהימן גוי משום דלהשביח מקחו אומר כן, הא בלאו הכי אין גוי נאמן במסיח לפי תומו במידי דאורייתא, וספיקא דבכור פשיטא ודאי דספק דאורייתא הוא!?

ותירץ מהרי"ט אלגאזי: התוספות סבירא להו דהלוקח בהמה מן הגוי ויש ספק אם ביכרה — לאו ספיקא דאורייתא הוא, דהא מעיקרא הקשו בגמרא עלה דמתניתין ד"מכאן ולהבא ספק": אמאי, הלך אחר רוב בהמות, ורוב בהמות מתעברות ויולדות בתוך שנתן נינהו. והא ודאי מילד אוליד! ומשני רבא, דרבי ישמעאל כרבי מאיר דחייש למיעוטא, והתוספות כאן ובחולין כתבו דחיישינן למיעוטא רק מדרבנן, ולכן היה גוי נאמן במסיח לפי תומו. וגם לתירוצו של רבינא צידד שם, [ראה בזה בהערות כ א], דמה דלא סמכינן על רוב התלוי במעשה אינו אלא דרבנן, ולכן נאמן הגוי במסיח לפי

באנו לומר שביכרה על פי דיבור הגוי שאמר שבכרה, שייך דאפילו מסיח לפי תומו אין בדבריו אמת, דלהשביח מקחו אומר. אבל מסתמא כשלא דיבר הגוי כלל, למה לא נמאר דמסתמא חזקה הוא שלא ביכרה, דאם איתא דביכרה הוה משבח אותה, ומדשתיק שמע מינה שלא ביכרה. ודוחק לומר, דשאני גוי דתלינן לומר דמאי דלא שבחה הגוי ללוקח, הוא משום דידוע הגוי שאין הישראל מאמין את דבריו, דגוי אינו נאמן באיסורים, כל דאיכא למימר דלהשביח את מקחו אומר כן, דמנין לנו לומר דהגוי יודע מסתמא דלא דלא מהימנינן ליה ומשום הכי שתיק. [ולמבואר לעיל, אפילו נאמר שהגוי יודע שהוא אינו נאמן לענין איסורים, מכל מקום למה ידע שאין אנו מאמינים לו בהשבתת מקחו. גם נראה מלשון מהרי"ט אלגאזי שלא הבין בדברי התוספות — שהוכיחו למסיח לפי תומו — כפי המבואר לעיל. וכן נראה גם למעייץ בהמשך דבריו שם שלא הבין כן, וצריך תלמוד].

ובחזון איש [בכורות כ ז] אחר שהביא דברי רש"י שבתוספות. כתב: יש לעיין: דמכל מקום נימא מדלא אשתבח גוי על כרחך ודאי בכור הוא! ויש לומר, שאין זו הוכחה, דהא אטפילו אם לא ביכרה לא היה נמנע מלשבחה בשיקרא, ועל כרחך שלא נחית לזה.

ג. התוספות פירשו: דאישתבוחי דהכא, היינו שכבר נפטרה מן הבכורה. וביאר מהרי"ט אלגאזי [אות כט סוף ד"ה ולענין אס], דבגוי לא אמרינן כן, כי הגוי אינו בקי בדיני ישראל ומשום הכי לא שיבחה.

והקשה מהרי"ט אלגאזי [אות כט]: לדעת

ובברייתא [שם] איתא: **אם לא הודיעו המוכר "אמה מכרתי לשחוט", הולך הלוקח וישחט ואינו נמנע** משום "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". הרי דסמכינן על כך שהמוכר היה מזהירו למונעו מאיסור, והוא הדין שהיה מזהירו שלא יעבור ויחלל את קדושת הבכור.

שואלת הגמרא: **לימא תיחוי ברייתא זו תיובתא דרב ושמואל** החולקים על רבי יוחנן?

ומשינינן לשיטתם: **התם** — גבי אותו ואתו ואתו בנו — **במוכר תליא מילתא**, כלומר חובה עליו להודיע בימים אלו שאמה מכר לשחוט, וכיון שלא הודיעו ודאי לא מכר את אמה, אבל **הכא בלוקח תליא מילתא** כי הבהמה שלו ועליו להפריש בכורותיו, ואין זה ענינו של המוכר.⁽⁶⁾

מתניתין:

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

בהמה גסה מבכרת ששפעה חררת דם, הרי זו

[החררה] **תקבר, ופטורה מן הבכורה**, שאין הולד הבא אחריה חשוב בכור. ותתבאר המשנה בגמרא.

גמרא:

תני רבי חייא בברייתא, כהמשך לדברי רבי אליעזר בן יעקב: ⁽⁷⁾ אבל **אינה מטמאה** החררה **לא במנע ולא במשא**, ואף שהנבילה מטמאה במגע ובמשא.

ומקשינן: והרי שנינו במשנה שתקבר, ובפשוטו היינו משום דחיישינן שמא ולד זכר היה ונימוק, ואסור בהנאה משום בכור. אבל לדברי רבי חייא תיקשי: **ומאחר דאינה מטמאה לא במנע ולא במשא** ואין בו דין ולד, **אמאי תיקבר!** ⁽⁸⁾

ומשינינן: הא דקוברים אותה אינו משום כב-א קדושת בכורה, אלא **כדי לפרסמה שנפטרה מן הבכורה**, שאם לא היה זה ולד לא היו קוברים אותה, אבל באמת אין לו דין ולד כדי ליקבר.

תומו. והאחרונים — ראה הערות על מהרי"ט אלגאזי — העירו, שנידון זה חשוב דאורייתא שנתגלגל לדרבנן, דבזה לא פשיטא כלל שחשוב דרבנן, ראה שם.

וראה עוד מה שהביא ליישב בשם מהראנ"ח, ומה שכתב מהרי"ט"א בזה. וראה עוד **בביאור הגר"א** יורה דעה סימן טז אות טז. ובחזון איש בכורות כ ז.

7. נתבאר על פי **התוספות** בד"ה רבי. וראה רש"י ורש"ש.

8. לשון רש"י הוא: אינה מטמאה במגע ובמשא כנבילה, השתא סלקא דעתין משום דלא חיישינן

6. נתבאר על פי רש"י. והתוספות פירשו: במוכר תליא מילתא, שיודע המוכר בלוקח